

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС, књ. LIII (2006) стр. 9-22
HISTORICAL REVIEW, Vol. LIII (2006) pp. 9-22

УДК : 340.153(495.02 : 497.11) : 341.43

Биљана МАРКОВИЋ
Историјски институт
Београд

ПРАВО АЗИЛА У ВИЗАНТИЈСКОСРПСКОЈ ПРАВНОЈ КОМПИЛАЦИЈИ ЗАКОНУ ЦАРА КОНСТАНТИНА ЈУСТИНИЈАНА

Постојање права азила, односно заштитног прибежишта је карактеристично за европско средњовековно право, па су тако у свим хришћанским државама цркве давале уточиште бегунцима да не би страдали без суда и да би се постигло одржавање јавног реда.¹ Право азила постоји и у српском средњовековном праву и то и у византијским правним зборницима који су били преведени у Србији и у византијскосрпским правним компилацијама. За изучавање права азила посебно је значајан Раванички рукопис законодавства цара Стефана Душана из последње четвртине XVII века.²

¹ А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Књиге Скопског научног друштва, Књ. друга, Скопље 1928, 160. Аутор даље наводи да је ова правна заштита постојала и код многих народа у претхришћанском периоду, као нпр. код Јевреја код којих су постојале читаве вароши уточишта (πολεῖς δια καταφυγῶν) према Мојсијевим законима, IV књ. 35, 11 и V књ. 19, 2. Предање из времена античке римске државе везује сам појам, *asylum*, за место на коме је Ромул пружио уточиште избеглицама из околних насеља - удолину која је Капитолски брег (mons Capitolinus) делила на два дела – култни простор (area Capitolina) на коме је касније био смештен Јупитеров храм и утврђени брежуљак (Atr Capitolina) на супротном крају. То је био простор првобитно између два света гаја. Омеђени шумски простор који је сматран светим био је прво обредно место (templum) и без каснијих грађевина. Žika Vujković, *Forum romanum, Rimska država, pravo, religija i mitovi*, Beograd 2005, 145-146, 513.

² У науци је прихваћена подела на старију и млађу рукописну редакцију законодавства цара Стефана Душана. У рукописима млађе редакције Синтагма Матије Властара више не постоји као самостални део укупног законодавства него су њене одредбе делимично нашле место у Јустинијановом закону и Душановом законнику. Старија редакција (Codex bipartitus) садржи три законска текста - Душанов зако-

У Раваничком рукопису налазимо више различитих текстова од којих неки имају правну садржину.³ То су Закон цара Константина Јустинијана, Законик цара Стефана Душана и Суд царева Лава и Константина.⁴ А. Соловјев је претпостављао да је раваничка рукописна верзија настала као резултат прилагођавања византијско-српског права скромним приликама живота српске раје у XVI и XVII в. Укупна законска збирка је била намењена народним и изборним судовима, али је требало и да одржи успомену на "сјај Душанова царства, традицију хришћанске, византиско-српске културе". Сматрао је да се прилагођавање старих законских текстова новим приликама вршило доста неодлучно, тако да је и поред брисања неких непотребних одредаба остало још доста чланова које није било могуће применити.⁵ Соловјев је као материјалне изворе правних зборника у Раваничком рукопису навео византијски закон из времена иконоборачке кризе, Еклогу цара Лава III, па затим Прохирон цара Василија

ник, Синтагму Матије Властара и Јустинијанов закон, док млађа рукописна редакција (*Codex tripartitus*) садржи два законска текста – Душанов законик и Закон Константина Јустинијана. О Раваничком рукопису и класификацији уп. А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Књиге Скопског научног друштва, Књ. друга, Скопље 1928. 1-15, 49-67. А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, Београд 1980, 115-147. М. Пешикан, *О међусобним односима верзија Душановог законика*, Законик цара Стефана Душана, III, Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис, САНУ, Београд 1997, 11-24.

³ Петнаест рукописа спада у млађу редакцију: 1. Раванички, 2. Софијски, 3. Борђошки, 4. Текелијин, 5. Стратимировићев, 6. Ковиљски, 7. Паштровски, 8. Патријаршијски, 9. Карловачки, 10. Грбаљски, 11. Вршачки, 12. Попиначки, 13. Јагићев, 14. Богишићев и 15. Руднички рукопис који је изгорео у пожару приликом немачког бомбардовања Београда 6. априла 1941. Уп. Б. Марковић, *Јустинијанов закон у оквиру Кодекса цара Стефана Душана*, (необјављена докторска теза), Рукописи млађе редакције, 88-110.

⁴ Не зна се где је овај зборник настао нити је познато име писара. Осим једноставних иницијала нема друге орнаментике. Рукопис је писало шест руку. На неким листовима постоје записи из 1674, 1676, 1687. и 1692, 1734 и 1742. године. Датиран је последњом четвртином XVII в. А. Соловјев, *Законодавство*, 30-31. А. Соловјев, *Законик*, 86-90. Н. Радојчић, *Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354*, САНУ, Београд 1960, 20. Р. Станковић, *Опис Раваничког рукописа*, Законик цара Стефана Душана, III, Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис, САНУ, Београд 1997, 339-344.

⁵ Исто, 93.

I Македонца, и Василике цара Лава VI.⁶ Соловјев опширно расправља о начину на који је раванички компилатор дошао до византијских извора који су били основа његове компилације и закључује да није вероватно да је компилатор радио на основу сачуваних рукописа него да је много основанија претпоставка да се служио руском штампаном Крмчијом (Номоканоном) из XVII века у коме је могао наћи све правне текстове који су му били потребни.⁷ Међутим, постоје мишљења да је раваничка верзија законодавства цара Стефана Душана настала преко тзв. приморске верзије која се даље развијала.⁸ Било како било, пред нама су одредбе о праву азила у неколико византијских и неколико византијскосрпских извора.

Еклога царева Лава III (717-741) и Константина V (741-775) из 726.г. која уноси промене у дотадашњи правни систем заснован на законодавству цара Јустинијана I (527-565) остала је на лошем гласу после слома иконоборачког покрета у Византији. Међутим, практична природа овог законског приручника је омогућила његов дуготрајан утицај у самој Византији, али и у земљама византијског културног круга.⁹ До сада није нађен ниједан српски препис Еклоге нити има података који би нас упутили на закључак да је некада била преведена или да је бар вероватно да је преведена у средњовековној Србији. Ипак, како се утицаји корисни за живот једне заједнице преносе и поред идеолошких и других препрека, неке одредбе пореклом из осуђене иконоборачке Еклоге су се нашле и у српским сред-

⁶ А. Соловјев, *Законодавство*, 58-67, А. Соловјев, *Законик*, 149-163. А. Соловјев, *Српске законске компилације XVII века*, Глас СКА, CLVII, 1933, 91-151, 141-151. S. Šarkić, D. Popović, *Veliki pravni sistemi*, 61-69.

⁷ А. Соловјев, *Српске законске компилације*, 110-115.

⁸ М. Пешикан, *О међусобним односима верзијама*, 1-24.

⁹ Уп. А. Solovjev, *L'influence du droit byzantin dans les pays orthodoxes*, Relazioni, VI, Firenze 1955, 599-649, 603. $\text{\textsc{\text{E}}\text{K}\text{L}\text{O}\text{G}\text{O}\text{S}}$ $\text{\textsc{\text{N}}\text{E}\text{M}\text{W}\text{N}}$, P. Z^apoi, *Jus Graeco-Romanum*, 2 s. 1-62. I.E. Karagiannēpoyl ov, *Phgañ t^{ov} byzantin^{ov} Istoržav*, 201. Уп. о издањима извора и литератури за византијско право, Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969, 165-172. На хрватскосрпски је Еклогу превео Л. Маргетић - *Ekloga i njezina važnost za našu pravnu povijest*, ZPФR, 1, Rijeka 1980, 53-78. L. Burgmann, *Ecloga*, Das gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V, Frankfurt am Main, 1983. S. Šarkić, D. Popović, *Veliki pravni sistemi i kodifikacije*, Beograd, 1996, 94-95.

њовековним правним текстовима и у преписима и прерадама тих текстова из каснијих времена.¹⁰

Право азила је предвиђено у Екологи и оно се састоји у заштити коју црква пружа азиланту до обезбеђења законитог суђења. Уколико се неко дрзне да повреди право које црква гарантује и покуша да азиланта отме силом, он ће бити кажњен са дванаест удараца. Истрага о кривичном делу треба даље да следи по уобичајеном поступку, те се њоме овај члан више не бави: ΜηδεΑ< τΕν -n -kklhs;î̇ prosfe0gonta b;î̇ cfaire;sqw, ΦΙΙ& t³n Φitÿn to0 prÊsfygo< dhloopoie;tw t&̇ Aere&̇ kai par' a0to0 met&̇ t&̇n cfstal&̇n paralamban&̇tw t&̇n prosfe0gonta to0 nom;mwv zhthq&̇nai ka&̇ dioikhq&̇nai t&̇E kat' aytt&̇n kef&̇la aion. e&̇ d&̇a tiv dokim&̇sei ceir&̇A Φp&̇E -kklhs;av prÊsfyga -pÿrai t&̇n o&̇fond²pote, Ì toio0tov dÿdeka ΦΙΙakt&̇ Iamban&̇tw ka&̇ t&̇Ete kat&̇ t&̇E pr&̇apon t&̇E to0 a0to0 prÊsfygov zhte;ssqw kefÿI aion.¹¹

Одредбу о праву азила налазимо и у српском преводу Прохирона који се налази у оквиру Номоканона св. Саве.¹² Формулација је

¹⁰ О византијским утицајима још уп. А. Solovjev, *L'influence du droit byzantin*, 612-622. А. Соловјев, *Значај византиског права на Балкану*, Годишњица Николе Чупића, XXXVI, Београд 1928, 95-141. Н. Радојчић, *О Душанову Законику*, Прослава шестотините годишњице Душанова законика 15. и 16. децембра 1949.г., САНУ, Београд 1949, 4-16. Н. Радојчић, *Душанов Законик и византиско право*, Зборник у част шесте стогодишњице Законика цара Стефана Душана, САН, Београд 1951, 45-78. Н. Радојчић, *Византиско право у Душановом законику*, ИЧ, 2, (1949-1950), Београд 1951, 10-18.

¹¹ L. Burgmann, *Ecloga*, Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V, Frankfurt am Main, 1983, (tit 17.1) 226. У преводу Л. Маргетића тај одељак гласи: *Neka nitko nasilno ne hvata onoga koji je pobjegao u crkvu, nego neka svećenik saopći krivnju pobjegara i neka pruživši osiguranje preuzme pobjegara od njega kako bi bio zakonito ispitivan i suđen prema njegovu krivičnom djelu. A ako netko pokuša oteti pobjegara silom iz crkve, taj će biti kažnjen s dvanaest udaraca i nakon toga će se ispitati krivično djelo pobjegara.* (*Ecl. XVII, 1*). L. Margetić, *Ekloga iz 726. godine*, 73.

¹² Прохирон, *Ο πρῆξιρον νόμος* је објављен у име царева Василија I Македонца и његових синова Константина и Лава између 870. и 879.г. Прохирон садржи углавном грађанско право, али је претпоследња глава посвећена кривичном праву, а последња регулисању поделе ратног плена, као и у Екологи. Овај зборник је преживео многе промене и остао вековима у употреби. Написан јасно и концизно био је подесан и као узор за правне компилације суседних народа. А. Solovjev, *Droit byzantin*, 603. P. Ζαροι, *Jus Graeco-Romanum*, 2 s. 114-228. I.E. Karagian-Πρόποιον, *Phga&̇ t&̇v byzantin&̇v Ástor;av*, 232-233. Г. Острогорски, *Историја*

шановог законика је пренето неколико одредби из Потпуне Синтагме, док су неке изостављене. У Е саставу, у гл. 13 под насловом *О онима који прибегавају цркви* налазимо наређење да никоме није допуштено да из цркве избаци прибеглицу. Ко би се усудио да то учини може бити кажњен као у случају "свештенотатства". Ко би самовласно прибеглицу из свете цркве избацио, треба да буде бијен, острижен и затворен. На црквени азил нису имали право прељубници, убице и отимачи девојака. Прибеглицу нико није смео насилно да отме. Требало је да гонилац извести свештеника, а свештеник је био дужан да прими прибеглицу и да се даље његова кривица истражи по закону. Ако би ко покушао насилњем да га "отргне" требало је да буде кажњен са 12 удараца штапом. По Потпуној Синтагми је још предвиђено да су прибеглице могле становати у границама црквеног имања, али им се забрањује да у цркви спавају или једу или да носе оружје итд. Робови нису уопште имали право на црквени азил и уколико би се бранили приликом насилног извођења из цркве, могли су бити убијени. Њихов убица се није сматрао кривим. На крају се налази неколико одредби које се односе на само суђење.¹⁶

Видимо да постоје разлике у начину регулисања права азила у византијским изворима који су били доступни српском компилатору. Само право азила се схвата углавном на исти начин, као право на уточиште које гарантује црква да би се обезбедило законито суђење кривцу. У односу на Еклогу и Прохирон у Синтагми се детаљније говори о местима на којима азиланти могу боравити, о категоријама бегунаца који не могу користити право азила, као и поступцима у оквиру правосуђа који ће даље бити од значаја за азиланта.

је Синтагма за српске правнике била једноставнија и приступачнија од Арменопулосовог зборника. S. Šarčić, *Zašto Syntagma, a ne Heksabiblos*, ZPFZ, 73-77.

¹⁶ С. Новаковић, *Матије Властара Синтагмат*, СКА, Београд 1907, 277-278. Л. Урошевић, *Правосуђе и писано право у средњовековној Србији*, Београд 1939, 69-70. А. Соловјев примећује да се у Скраћеној синтагми која се у сачуваним рукописима налази уз Душанов законик не налази одредба из Потпуне синтагме којом се роб лишава права азила. Соловјев закључује да оваква нехумана одредба није одговарала добу цара Душана, те да је због тога изостављена. У Душановом законнику се два одредбама (чл. 112-113) проширује право азила на царев и на патријаршијски двор, према византијским схватањима. То би били посебни случајеви права азила, док су опште одредбе биле у Скраћеној Синтагми (Е, 13). А. Соловјев, *Законодавство*, 161.

а у Ковиљском је направљена грешка, па је уместо *гонимѡ* написано *гонимиѡ*, затим је такође у Ковиљском изостављен везник *и*. У Стратимировићевом је грешком написано *попоповѡски* уместо *поповѡскыи*. Даље је уместо *естѣ* у Софијском, Стратимировићевом и Ковиљском уписано *нестѣ*. Уместо *ѡскѡ на нь вазложити* у Софијском, Стратимировићевом и Ковиљском је начињена инверзија, па је написано *ѡскѡ вазложити на нь*. Уместо *всѡ винѡ* у Вршачком је написано *тѡ винѡ*. Даље је уместо *гонѣци* у Софијском, Стратимировићевом и Ковиљском написано *гонѣци*, па је уместо *да гласитѣ* у Софијском, Стратимировићевом и Ковиљском унето *да възгласитѣ*. Најзад је направљена још једна инверзија, па је уместо *да прѣимит ѡго свѣщенникѣ ѡдостѣ* у Софијском и Ковиљском написано *свѣщенникѣ да прѣимит ѡго къ себе ѡдостѣю*. Писар Стратимировићевог је додао предлог, па тај део гласи *сѡ ѡдостѣю*.²⁰

Из ове анализе се види да нема великих разлика у тексту међу рукописима млађе редакције који припадају истој подгрупи, ипак, неки рукописи су проширили право азила на *црковни дворѡ или поповски*, али је казна остала иста *таи да бѣет се палицами и да подлежит, всѡ винѡ вежецаго*.²¹ Слично је и у чл. њ (50) Текелијиног рукописа, у коме се даје шира формулација простора на коме азилант треба да буде заштићен: *ва црковѣ: или ва црковни дворѣ: или ва поповски*, а казна је опет иста: *Иже нѡждею гонимѡ и прѣбегнетѣ ва црковѣ: или ва црковни дворѣ: или ва поповски: никтоже да нестѣ волан прѣстѡпитѣ ка немѡ: или ѡскѡ нанѣ вазложитѣ: ни сами сѡсги цареви: аще ли кто ѡго възхититѣ, таи да бѣетсе палицами: и да подлежитѣ всѡ винѡ вежецаго: гонѣци да възгласитѣ свѣщенника тѡе цркви и да кажетѣ винѡ вежецаго: и потомѣ свѣщенникѣ да прѣимитѣ ѡго ка себе са ѡдостѣю*.²²

²⁰ Софијски рукопис је прегледан према издању Т. Флоринског, Т. Флорински, *Памятники законодательной дѣятелности Душана Цара Сербовѣ и Грековѣ*, Киевѣ 1888, Приложения, 249-254. Други рукописи су прегледани по фотографијама и микрофилмовима документационог фонда Одбора за изворе српског права САНУ. Чл. 42 Раваничког одговара чл. 46 Софијског и рукописа Борђошких и чл. 46 Стратимировићевог, чл. 46 Ковиљског, чл. 48 Карловачког и чл. 51 Вршачког рукописа.

²¹ М. Пешикан, *О међусобним односима верзијама*, 1-24.

²² I. Ђорђевић, *Законѣ царева: Юстинијана и Стефана Душана*, Србскій Лѣтопис, св. прва, Будим 1859, 1-51, 12.

У чл.48 Божишићевог (Далматинског) рукописа постоји грешка, па је уместо *слуги цареви* написано *слуги цркви*, а на крају члана је употребљена другачија реч, па је уместо *са радостію* написано *са кротостію*. Цео члан гласи: Иже нуждею гониму и прибѣгнетъ въ церковъ, нитко же са волною рукою да восхититъ его от цркви, ни слуги цркви. Аще ли его восхититъ, тай да биет се стапи и да подлежитъ сву вину бѣжацѣго. Гонешци да пригласитъ свеценика теѣ цркви и скажетъ вину бѣжацѣтому, такой да приемлютъ, са кротостію его.²³ У чл.50 Паштровског рукописа није предвиђена казна батинама него само могућност да гонилац, уколико повреди право азила и силом ухвати азиланта, буде кажњен оном казном којом би био кажњен бегунац за своју "кривицу": Коега за неволю ћераю и утече при цркви, нитко своиомъ волюомъ задест га не може, ни слуге цареве; ако ли га и узму, да и кои га наћера, да прими сву кривицу и кастигъ кои би мого иматъ кривац, а бјежацѣти да призове свецтеника и да му све право каже, а свецтеник да га прими с кротостію.²⁴ Важно је напоменути да је овај члан у Грбаљском рукопису потпуно изостављен.²⁵

Румунски рукопис законодавства цара Стефана Душана настао у XVIII веку²⁶ углавном следи правно решење из Закона Константина Јустинијана у српској редакцији, мада постоје и разлике које указују на делимичну прераду. Тако се нпр. у румунској варијанти помињу, као надлежна лица, поред свештеника и црквене судије којих нема у тексту српске редакције, а предвиђа се и да бегу-

²³ V. Mošin, *Bogišićev Dalmatinski rukopis i mlađa redakcija Dušanova zakonodavstva*, ANID, Dubrovnik 1953, 9-58, 30-31.

²⁴ V. Mošin, *Paštrovski spisak Dušanova zakonodavstva prema zagrebačkom rukopisu*, Starine, 43, Zagreb 1951, 7-27.

²⁵ А. Соловјев, *Књига привилегија Грбаљске жупе (1647-1767) са Душановим законом*, Споменик СКА, LXXXVII, Београд 1938, 21-79. Према фотографијама документационог фонда Одбора за изворе српског права изгледа да у Патријаршијском рукопису недостаје почетак овог члана и један претходни члан, што би била једна страна рукописа. Како овај рукопис још није детаљно описан остаје да се види да ли страна недостаје или је можда негде погрешно спојена, или је можда грешком изостављена приликом фотографисања.

²⁶ L. P. Marcu, *Une variante roumaine du Code D'Etienne Douchan*, Revue des études sud-est européennes, XXVII, 1-2, Bucarest 1989, 145-158.

нац, азилант, може бити и роб, што, видели смо, није било могуће према византијском праву²⁷

После Закона Константина Јустинијана поново видимо чланове посвећене праву азила, овога пута у последњем правном тексту Раваничког рукописа, у Закону Леона и Константина. Још је Т. Флорински обратио пажњу на текст који се у рукопису налази после Закона Константина Јустинијана и Душановог законика на лл.47-51 под насловом "Суд цара Леона и Константина". Он је објавио део овог текста са напоменом да је то невелики зборник разних правних одредаба од којих су неке преузете из византијских компилација, док су друге настале на српској територији у време борбе Срба против Турака.²⁸ Објавио је у целини 12 одредаба које је сматрао најзанимљивијим и неке одломке²⁹ А. Соловјев је сматрао да овај текст заслужује већу пажњу, посебно имајући у виду да га нема у другим рукописима законодавства цара Стефана Душана. Стога га је преписао у Прагу и објавио у целини његових 27 чланова.³⁰ У чл. 19 налазимо прву одредбу о праву азила којом се предвиђа да онај ко се узда у "своје господство" и прекрши право азила, па насилно изведе азиланта из цркве, треба да буде кажњен батинањем и послат у зато-

²⁷ Превод на француски чл.46 Софијског рукописа, према издању М. Андрејева и Георга Кронца, гласи: Art.46. *Si quelqu'un à cause d'une grande nécessité se réfugie dans la cour de l'église ou du pètrre que personne n'ose le toucher ni l'arrêter pas même l'agent du roi. Si quelqu'un ose l'arrêter, qu'il soit fustigé et qu'il soit responsable de la culpabilité de celui qui s'est réfugié. Le poursuivant doit appeler le prêtre de cette église lui annoncer la culpabilité du fugitif ensuite le prêtre doit l'accueillir avec joie.* M. Andréev et Gheorghe Cront, *Loi de jugement, compilation attribuée aux empereurs Constantin et Justinien*, Association internationale d'études du Sud-Est européen, Études et documents concernant le Sud-Est européen, 4, Bucarest 1971, 61-62. Румунска варијанта у преводу на француски, према истом издању, гласи: *Si un homme prend la fuite pour des raisons pressantes ou si un esclave se réfugie dans l'enceinte de l'église ou dans la cour d'un prêtre, que nul gouvernant n'ose l'arrêter, pas même l'agent de l'empereur. Et que celui qui ose le faire soit fustigé longuement et condamné à la même peine que le fuyard. Et que celui qui a pris la fuite n'avoue sa faute qu'au prêtre et que les juges ecclésiastiques le conseillent et lui fassent bon accueil.* Исто, (f.10r) 168. О византијском правном наслеђу у Румунији в. А. Solovjev, *L'influence du droit byzantin*, 622-629.

²⁸ Т. Флорински, *Памятники*, 228.

²⁹ Исто, 228-230.

³⁰ А. Соловјев, *Српске законске компилације*, 115-141.

чење: **Иже прибегшаго въ светою цркви, те се ѝзда ѝ свое господство кон те га силом изведе, такови бѣенъ бѣдетъ и въ заточеніе послет'се.** Чл.22. Закон Леона и Константина такође се односи на право азила и упућује онога ко гони бегунца да каже свештенику какву је "кривицу" бегунац учинио и да се даље по закону та кривица истражује. Уколико би гонилац силом извео азиланта из цркве треба га казнити са 140 удараца палицама и тада треба обуставити поступак против бегунца: **Никто прибегшаго въ црковъ силомъ да не изведе, него да каже попъ и кривицъ що е счинѣнъ, и да га прими поп како е сбегау, и да се по законъ тражи и питат се кривина его. ако ли га кто силом изведе из цркве, томъ хвалаа сдѣити сто и четидестъ палицъ, и тадаа не хвалаа питати онога за кривицъ, кои е силом и(з) цркве изведенъ.**³¹

Соловјев наводи још један старији словенски правни споменик као могући извор Закона цара Леона и Константина из Раваничког рукописа. То је "Закон судни људем" који је Бугарима у X веку пренео поштовање права азила у своме чл.16 позајмљеном из Еклоге XVII, 1: „**Никъи же прибѣгающаго въ црковъ ноужею да не извлачитъ**“ итд. Онај ко крши право азила кажњава се, према одредби Еклоге, са 12 удараца, што се у Закону судном људем подиже на страховитих 140 удараца - **да приметъ .ѡм. ѡан.**³² По Соловјеву се у Закон судни људем увукла грешка, а састављач Раваничког рукописа Закона Леона и Константина, имајући у виду овај правни споменик, је нашао смисао конструишући другачије реченицу. Тиме је проширио право азила, мимо смисла грчког извора³³: **Никто же прибѣгшаго в' црковъ ноуждею просто пѣстит, но вещь прибѣгши павитъ попови, и винъ ѡ неа сотворенъ, да приѣмлет како сбежа, и какоже годѣ, по законъ изыщется, и испытается обида его. аще ли кто покъсится нъждею ѡ цркве извести прибѣгшаго, таковыи да приѣметъ .ѡм. ѡанъ и тогда яко неподобаetz, да испытается обида прибѣгшаго.** (Закон судни људем, чл.17.)³⁴

³¹ А. Соловјев, *Српске законске компилације*, 134-137.

³² Соловјев наводи бугарског аутора - С. Бобчевъ, *Старобългарски правни паметници*, Софија 1903, 89. А. Соловјев, *Српске законске компилације*, 97.

³³ У новијој литератури постоји мишљење да се у гл.16 поштрава казна преузета из Еклоге. К. А. Максимович, *Законъ соуднъи людемъ*, Москва 2004, 37.

³⁴ А. Соловјев, *Српске законске компилације*, 136.

У време настанка Раваничког рукописа законодавства цара Стефана вероватно је у Црној Гори настала мала правна компилација од свега седам чланова која се назива Суд Ивана Црнојевића. У њој такође постоји чл.2 којим се регулише право азила:³⁵ *Рече господињ Иванъ: „Аще котори члкъ ѿ нѣжде прѣбегнетъ ва мѣтропѡлію Цетѣнскѡ, да не ѡмретъ за грехъ, на ѡцъ мѣтропѡліть да сахранить его свободно. Аще ли кто бѣдетъ которѡю пакостъ сатворѣти томѡ прѣбегальцѡ ва домъ Божіе Матере тоѡ мѣтропѡліе, да ѡмретъ како злодей и ѡ народа каменїемъ да побїетъ се поѡргателъ сы хѡрама Божїа“.*³⁶

Иако су наведене "речи господина Ивана", у ствари се понавља прастара византијска одредба о праву азила, али са знатно другачијом казном. Соловјев мисли да је овако оштра казна, као што је каменовање, преузета из Мојсијевог закона који је саставни део Номоканона. Била је предвиђена за богохуљење и завођење туђе веренице. Каменовање је као казна ушло у млађу редакцију Закона Константина Јустинијана за кривично дело блуда. Богишић је нашао ову казну у Црној Гори XIX века, те је, по Соловјеву, могуће да је у временима која су била тешка за православље примењивана за кривична дела против вере.³⁷

Обезбеђивањем права азила у цркви је истовремено постигнуто више циљева у средњовековном византијском и српском законодавству. Истакнута је социјална улога цркве и њен значај у односу на државне органе, наглашено је њено хришћанско милосрђе и брига за паству, ма колико неки чланови те пастве били грешни, ограничена је могућност да се разјарена гомила или оштећени појединци самовољно разрачунају са бегунцем, могућим кривцем и јасно је подвучена сарадња државе и цркве, као и њихово заједничко старање за ред у држави. Понашање по законским правилима се очекује и тражи од свих појединаца и установа, сходно њиховом положају и обавезама.³⁸ У каснијим временима, у којима је турским осва-

³⁵ О Суду Ивана Црнојевића в. А. Соловјев, *Српске законске компилације*, 95-110.

³⁶ Исто, 97.

³⁷ Исто, 98.

³⁸ У Душановом законнику се на више места наглашава да сви морају поступати по закону, што се нарочито види у чл.171 и 172. в. Н.Радојчић, *Снага закона по Душановом законнику*, Глас СКА, СХ, Сремски Карловци 1923, 100-139. Једна карактеристична реченица којом се као принцип налаже поступање искључиво по зако-

јањима насилно прекинут развој обеју држава, као и других држава на Балкану, остала је јако изражена потреба за сопственим правом. Наставља се рад на правним зборницима у другачијим условима, увек са освртом на византијску и сопствену правну традицију, све до стварања нових самосталних држава.

Biljana MARKOVIĆ

THE RIGHT OF ASYLUM IN THE COMPILATION
OF BYZANTINE-SERBIAN LAW OF EMPEROR
CONSTANTINE JUSTINIAN

Summary

The right of asylum, i.e. of protective refuge, existed for centuries in the European mediaeval law, and it originated as far back as the classical times. In all the Christian states the Church offered refuge to fugitives in order to prevent arbitrary dispensation of punishment and to preserve the public order. The right of asylum was also incorporated in the Serbian mediaeval codices of law and in their later redactions. The Ravanica manuscript of Emperor Stefan Dušan's legislation, dating from the last quarter of the seventeenth century, includes several legal texts – a law of Emperor Constantine Justinian, Emperor Dušan's Code, and the Imperial Code of Emperors Leo and Constantine. The right of asylum is defined in Article 42 of Emperor Constantine Justinian and Articles 19 and 22 of the Imperial Code of Leo and Constantine. Articles 112-113 of Emperor Dušan's Code extend the right of asylum to the imperial and patriarchal courts. The basic source of the right to asylum is Byzantine law. Serbia and the other Balkan countries belonging to the Byzantine cultural sphere (Bulgaria, Romania) adopted this right, but they also introduced certain modifications, especially in the manner of punishing the culprits. Some changes were introduced also in the later codices of law, dating from the seventeenth and eighteenth centuries, but the right of asylum was preserved.

ну налази се и у чл.30 Душановог законика: *...ако је ко што коме крив, да га тера судом и парницом, по закону...* Н. Радојчић, *Законик*, 96-97.